

פירוש, עדיף לנקוט שלשה בלשון זכר, משום דכל התורה כולה בלשון זכר נאמרה.

קשו קראי אהדדי

[הגמרא מקשה, שמצאנו סתירה בלשון הפסוקים: במקום אחד "דרך" הוא לשון זכר. ובמקום אחר הוא לשון נקבה].

אף על גב דמצינו כמה דברים שנקראים בלשון זכר ונקבה: דכתיב [יחזקאל ב]: "יד שלוחה [לשון נקבה] אלי, והנה בו [לשון זכר] מגילת ספר".

וכן [בראשית טו]: "השמש באה" [לשון נקבה]. וכתוב [שם יט]: "השמש יצא" [לשון זכר].

וכן, "המחנה האחת [נקבה], **והכהן** [זכר].

וכן בלשון חכמים מצינו כמה דברים שמשמשים בלשון זכר ולשון נקבה:

כגון: **גבי נר** שנינו [שבת כא א]: **נר שכבתה** אין זקוק לה. ושנינו [שם מד א]: **"נר שכבה"**.

וכן בענין חמור שנינו [סנהדרין לג א]: **"הלכה חמורך טרפון"**. ושנינו [בבא מציעא עח א]: **השוכר את החמור והבריקה, והוליכה בהר** [הרי לשון נקבה].

ומאידך שנינו [כתובות עו א]: **לא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור** [הרי לשון זכר].

וכהנה רבות.

ואם כן יש לתמוה: מדוע הגמרא כאן מקשה שהכתובים סותרים זה את זה בענין לשון "דרך"? הרי יש כמה וכמה דברים שנקראים בלשון זכר ובלשון נקבה!

ומתרצים התוספות: אמנם אין כאן קושיא גמורה.

מיהו, היכא דאיכא לשנויי – משנינו.

בכל זאת, במקום שבידנו לתרץ שיש סיבה שהפסוקים והמשניות שינו את לשונם, נתרץ כן.

אי תנא האיש קונה, הוה אמינא אפילו בעל כרחה.

א. קשה:

ואף על גב דתני להלן "האיש מקדש" דמשמע בעל כרחה, ואם כן, מדוע שנינו להלן "האיש מקדש"? הרי מלשון זו משמע שבידו של האיש לקדש את האשה אפילו בעל כרחה!

יש לומר, שאין בזה סתירה לתירוץ הגמרא [שמטעם זה לא שנינו במשנתנו "האיש קונה"].

כי להלן, שנינו "האיש מקדש", משום **דכבר אשמועינן הכא** – שכבר השמיענו התנא כאן באומרו "האשה נקנית", **דבעל כרחה היא לא נקנית**. ולפיכך אי אפשר לטעות, וללמוד מלשון המשנה "האיש מקדש" שבידו של האיש לקדש את האשה אפילו בעל כרחה.

ב. היבם קונה את היבמה בביאה, אפילו בעל כרחה.

קשה: מדוע לא שנינו "היבם קונה"? שהרי בידו לקנות אפילו בעל כרחה!

וכדי לענות על קושיא זו אומרים התוספות:

והא דקתני "היבמה נקנית", ולא קתני "היבם קונה" שמשמע בעל כרחה, טעם הדבר הוא:

אידי, אגב דקתני ברישא "האשה נקנית" – תני נמי בסיפא "היבמה נקנית".

ואף על פי שהיבמה נקנית אפילו בעל כרחה, שייך לומר עליה "היבמה נקנית", היות דהלשון **"נקנית" משמע מדעתה, ומשמע גם בעל כרחה**.⁽²⁴⁾

ליתני שלשה

[הגמרא מקשה מדוע שנינו "שלש דרכים" ולא "שלשה"].

לעשות כן בעל כרחה.

ולפי מה שכתבו התוספות כאן, קשה על מה שכתבו לעיל: שהטעם לכך ששנינו בתחילת פרק שני "האיש מקדש", היינו מפני שאין לטעות ולומר שזהו בעל כרחה, שהרי כבר התנא השמיענו כאן שהאשה נקנית מדעתה ולא בעל כרחה.

וקשה: הרי תוספות כאן מבארים שלשון נקנית משמע גם בעל כרחה!!

ואולי, מאחר שהתנא כאן שינה בלשונו מלשון להלן בתחילת פרק שני, ודיבר על האשה, מכאן שהתנא התכוין לומר לנו שאינה נקנית אלא מדעתה.

ועיין רמב"ן רשבי"א וריטב"א.

הרא"ש. אבל החזון איש [בסימן קמח] הבין שתוספות מדברים לענין קנין, שהקונה טלית בלשון "טלית זו מקודש לי", אין זה כלום.

[ויש לבאר לפי הבנתו, שבאשה במה שהיא מתיחדת לו היא נאסרת לכל, ואילו בככר וטלית, אמנם חל עליהם איסור גזל, אך אין זה איסור לכל כהקדש, שהרי בידו של הבעלים להרשות לכל אדם להשתמש בחפציו, ואין זה כהקדש האסור לכל איסור עולם. וכן באשה, היא אסורה לכל, ואין בכח הבעל להרשות לשום אדם לקנותה, אלא אם כן הפקיע את קניינו על ידי גירושין, שאז כבר אין היא קנינו].

24. אבל לשון "קונה" או "מקדש", משמע יותר שהדבר תלוי בו, ויכול

[שהתורה היא הדרך אשר ילכו בה]. ולא קאי [מדובר בה] בלומדיה.

וכיון שהתורה עצמה היא לשון נקבה, נאמר בה דרך, בלשון נקבה.

ואילו הכתוב [דברים כח]: "בדרך אחד יצאו אליך" – אאנשי המלחמה קאי. הוא מדבר על אנשי המלחמה, שהם יצאו בדרך אחד וינסו בשבעה דרכים [ולא על המלחמה עצמה].

והרי הם, אנשי המלחמה, הם האנשים ולא הנשים, שהרי דרכם של האנשים לעשות מלחמה, ואין דרכם של הנשים לעשות מלחמה. ולכן לגבי האנשים הלוחמים נאמר דרך בלשון זכר.

[מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה"]

ולא כתב "כי תלקח אשה לאיש"?

התוספות הזה, הוא תוספות ישנים.

קשה: מדוע היה עדיף שהתורה תאמר "כי תלקח אשה לאיש", יותר מאשר "כי יקח איש אשה"?

וכדי לתרץ קושיא זו כתבו תוספות ישנים:

פירוש: מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה", דמשמע אפילו בעל כרחו? ולמה לא כתיב "כי תלקח אשה לאיש" דמשמע מדעתה?!

עד כאן תוספות ישנים.

אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים.

פירש בקונטרס: אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים הללו: לערלה, ולרבעי, שנוהגים בו דיני ערלה ורבעי כשם שנוהגים באילן, ולשביעית.

דלענין שביעית הולכין בפירותיו אחר חנטה כאילן [ופירות האתרוג שחנטו בשביעית, בהם נוהג דין שביעית] ולא בתר [אחר] לקיטה כירק.

א. התוספות דנים אם דין רבעי [לנהוג קדושה בפירות האילן בשנה הרביעית, להעלותם לירושלים ולאוכלם

כלומר, הגמרא אינה מקשה סתירה בין הפסוקים אלא אם כן בידה לתרץ⁽²⁵⁾].

ואף על פי שאיננו יכולים לתרץ את ההבדל בלשונות כל הפסוקים האלה, בכל זאת בקראי נמי, גם בכל הפסוקים הללו יש טעם לכך ששינו את לשונם.

וצריך לומר שיש בהם שום דרשה.

אי נמי, תירוץ נוסף: כאן יש סיבה מיוחדת לכך שהגמרא מקשה סתירה בין לשון זכר ללשון נקבה:

לפי שראה המקשן את המשניות [ששינו בהם "דרך"] ששינו את לשונם מלשון זכר ללשון נקבה, אחרי ששינו הפסוקים שינו את לשונם. והיה נראה לו שיש סיבה לדבר, ולפיכך היה המקשן רוצה לתת בהם טעם, ודקדוק⁽²⁶⁾ עליהם.

הכא

[בפסוק "והודעת להם את הדרך ילכו בה"], דבתורה קאי, ותורה איקרי לשון נקבה, כתב לה בלשון נקבה.

התם [בפסוק – "בדרך אחד, ובשבעה דרכים"] דבמלחמה קאי, דדרכו של איש לעשות מלחמה. כתב לה בלשון זכר.

ומקשים תוספות: ואם תאמר: הרי מלחמה נמי איקרי לשון נקבה, דכתיב [שמואל – א לא]: "ותכבד המלחמה אל שאול, ונאמר [שם יט]: "ותוסף המלחמה".

ואם כן, מדוע הדרך שנאמרה בענין מלחמה נאמרה בלשון זכר?

ועוד קשה: כי היכי דקאמר, כשם שהתרצן אמר שדרכו של איש לעשות מלחמה ולא אשה, ולכן במלחמה נאמר דרך בלשון זכר, הכי נמי, כך גם בענין תורה, דרכו של איש ללמוד תורה ולא אשה, ואם כן: מדוע נאמרה דרך בלשון נקבה בענין "תורה"?

ומתרצים התוספות: ויש לומר: דלא דמי. אין לדמות את לשון הפסוק לגבי תורה ללשון הפסוק לגבי מלחמה:

דהכא, כאן הפסוק "והודעת להם את הדרך ילכו בה" – בתורה גופיה קאי – הרי הוא מדבר על התורה בעצמה, דקרי, שקרא לה הכתוב בלשון "דרך"

26. נראה שצריך לומר "ודקדק עליהם". כלומר, והקשה עליהם.

להדיא, יש מחלוקת תנאים מפורשת בשום מקום בדבר, ויש השונה נטע רבעי באיזה שהוא מקום.

ולכן, לא היה לגמרא צורך לומר בפירוש שהכל מודים שיש תנא השונה גם נטע רבעי.

ולא נחלקו אלא איך לסתום את המשניות דסוף מסכת מעשר שני ובשאר דוכתיין [מקומות].

כלומר, המשניות שאין הוכחה מדבריהם אם הן סוברות נטע רבעי או כרם רבעי, כדעת מי שנה אותם רבי "סתם" [בלא להזכיר תנא מסוים: "רבי פלוני אומר"] –

אי – האם כמאן דסבר "נטע רבעי", אי [אן] כמאן דסבר "כרם רבעי".

וחשוב לנו לדעת כדברי מי סתם רבי את המשניות, כדי לידע כמאן הלכתא, כמי ההלכה, שהרי יש כלל ש"הלכה כסתם משנה"⁽²⁷⁾.

והתוספות מביאים תירוץ אחר [לתרץ את דעתו של השונה "כרם רבעי"]:

ויש מפרשים: דרבי חייא ורבי שמעון ברבי נחלקו מחלוקת מוחלטת, ולדעת השונה "כרם רבעי", אין שום תנא בעולם שסובר רבעי נוהג בשאר האילנות.

ומכל מקום, אפילו מאן דתני "כרם רבעי", מודה הוא בשאר האילנות, דמדרבנן נוהג בהם דין רבעי.

ולא נחלקו אלא במה נוהג דין רבעי מדאורייתא.

והכא, כאן במשנה: "אתרוג שוה לאילן בג' דרכים" – ברבעי מדרבנן קאמר התנא שהוא נוהג באתרוג כאילן.

והתוספות מביאים הבדל שיש בו הלכה למעשה,⁽²⁸⁾ בין שני התירוצים האלה:

ויש לנו נפקותא [תוצאה] להלכה בדבר:

דאי, שאם נאמר כמו הפירוש הראשון, שרבי חייא ורבי שמעון ברבי פליגי [נחלקו] בכך: דמאן דתני "כרם רבעי" דעתו שדוקא בכרם נוהג רבעי, אבל בנטע אין נוהג רבעי כלל אפילו לא מדרבנן, אזי יוצאת לנו

שם, או לפדותם, ולאכול בדמיהן בירושלים] נוהג באתרוג ובשאר האילנות, או רק בגפן בלבד:

במסכת ברכות [לה א] נחלקו רבי חייא ורבי שמעון ברבי בכל מקום שהוזכר במשנה "נטע רבעי", האם אכן יש לשנות "נטע רבעי", או שמא יש לתקן את הלשון של המשניות הללו ולשנות בכולן "כרם רבעי".

ביאור מחלוקתם: השונה "נטע רבעי", סובר שדין רבעי נוהג בכל סוגי הנטיעות. ואילו השונה "כרם רבעי", סובר שדין רבעי נוהג אך ורק בכרם בלבד [דהיינו בעץ הגפן].

והתוספות מקשים מהמשנה "אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים" על השונה "כרם רבעי":

ואם תאמר: השתא, עכשיו ששינוי אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים, ואחד מהם הוא רבעי, הרי משמע דין רבעי נוהג גם באתרוג, ולא רק בגפן.

אם כן, קשה מהכא [מכאן] למאן דאמר "תני כרם רבעי", בריש פרק כיצד מברכין [ברכות לה א]. דמשמע מדבריו דאין רבעי נוהג בשאר אילנות אלא בגפן בלבד!

מתרצים תוספות: ויש לומר, דהכי קאמר, כך התכוין אותו "מאן דאמר" לומר: שונים במשנה "כרם רבעי" – כל היכא דמצי למיתני. בכל מקום שאפשר לשנות כן.

ואולם, היכא דלא מצי למתני, לא פליגי עליה. במקום שמוכח מן המשנה שאי אפשר לשנות "כרם רבעי" אלא נטע רבעי, בזה לא נחלקו רבי חייא ורבי שמעון ברבי, והכל מודים ששונים שם "נטע רבעי".

והתוספות מבארים את דבריהם:

דלא פליגי התם, שלא נחלקו שם רבי חייא ורבי שמעון ברבי [במסכת ברכות] מחלוקת כללית בכל המשניות, לומר שלא יסבור שום תנא שיש גם נטע רבעי. אלא הכל מודים שנחלקו תנאים בדבר, כדלהלן:

ואף על פי שהגמרא לא טרחה לומר בפירוש שהכל מודים שיש תנא הסובר שגם נטע רבעי אסור, היות דשמא בר מההיא דאתרוג, שמא גם חוץ מהמשנה "אתרוג שוה לאילן בג' דרכים", איכא פלוגתא דתנאי

27. אף על פי שהמשנה אתרוג שוה לאילן ודאי סוברת "נטע רבעי". בכל זאת, לפי אותו מאן דאמר ששונה במסכת מעשר שני "כרם רבעי", ראוי לפסוק הלכה כסתם משנה במסכת מעשר שני, ששם שינוי את עיקר הלכות נטע רבעי [עצמות יוסף]. ועיין שם עוד תירוצים].

28. כלומר, מאחר שנחלקו בגמרא אם שונים כרם רבעי או נטע רבעי,

אם כן יש לנו להחמיר בדבר, שהרי ספק דאורייתא לחומרא, והלכה כמאן דאמר "נטע רבעי", ולפי אותו מאן דאמר ודאי שכל האילנות חייבים ברבעי מדאורייתא. ואם כן לכאורה אין שום נפקא מינה הלכה למעשה בין שני הפירושים הנזכרים.

ולפיכך כותבים התוספות, שאמנם בארץ ישראל אין נפקא מינה למעשה בדבר, אבל יש נפקא מינה לענין רבעי בחוץ לארץ, וכדלהלן בתוספות.

קולא, הלכה למעשה כדלהלן:

ואמרו בגמרא [שבת קלט א]: כשנחלקו תנאים או אמוראים בדין ערלה ורבעי (29), אזי כל המיקל אפילו בארץ ישראל, הלכה כמותו בחוצה לארץ.

ומאחר שלפי הפירוש הראשון, לדעת השונה "כרם רבעי", אין דין רבעי נוהג בשאר האילנות, אם כן, עכשיו בחוץ לארץ, אין דין רבעי נוהג בשאר האילנות כלל. כי הלכה בחוץ לארץ כדברי המיקל בארץ.

ואי, ואם נאמר כפי הפירוש השני, שמדרבנן כולי עלמא מודו, הכל מודים דרבעי נוהג בשאר אילנות בארץ ישראל, אזי הוא הדין אף בחוץ לארץ, יש לנו לומר דרבעי נוהג שם מדרבנן. (30)

ב. עד כאן תוספות דנו בדין רבעי. ומכאן ואילך תוספות דנים בדין שביעית:

וממה שפירש בקונטרס שאתרוג שוה לאילן לענין שביעית, דאזלינן בתר חנטה, שהולכים באתרוג אחר חנטה כאילן, ולא בתר [אחר] לקיטה בירק, (31) משמע מתוך פירושו, דבירק אזלינן בתר [הולכים אחר] לקיטה לענין שביעית.

והתוספות מוכיחים, שאין הולכין בירק אחר לקיטה לענין דין שביעית:

נקדים ונבאר שיש הבדל בין פירות האילן לבין ירקות לענין שביעית:

א. פירות האילן שגדלו בשביעית מותרים באכילה, ואינם אסורים באכילה אלא לאחר זמן הביעור [כאשר כלו כל הפירות מן העצים שבשדה].

ב. וכמו כן אסורים פירות השביעית בסחורה, אך איסור זה נוהג גם קודם זמן הביעור.

ג. כל הירקות שגדלו בשביעית בשדה ישראל, אפילו גדלו בשדה מאליהם, אסורים באכילה. איסור זה מכונה איסור "ספיחין". (32)

ד. ונחלקו רבי עקיבא וחכמים אם איסור זה הוא מן התורה או מדרבנן:

נאמר [ויקרא כה ד]: "ובשנה השביעית – שדך לא תזרע".

ונאמר [שם פסוק כ]: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית? הן לא נזרע, ולא נאסוף את תבואתנו!" [והתשובה לכך: "וציויתי את ברכתי לכם"].

ושאל רבי עקיבא [בתורת כהנים שם]: וכי מאחר שאסור לזרוע, וכמו שנאמר "הן לא נזרע", אם כן מהיכן יכולים לאסוף? ולמה הוצרכו לומר "ולא נאסוף את תבואתנו"?

מכאן למד רבי עקיבא, שאף הספיחין שגדלו מאליהן בשביעית אסורים באכילה מן התורה.

אבל חכמים סוברים [שם], שאין איסור ספיחין מן התורה [והפסוק מדבר בספיחין אחר זמן הביעור. כלומר, ולא נאסוף את הספיחין, לשמור אותם עד לאחר הביעור].

ועתה נבאר את דברי תוספות:

תוספות מביאים כאן קושיא ותירוץ של רבינו ניסים גאון, שמתוך דבריו מוכח שלא כדברי רש"י, הסובר שהולכין בירק אחר לקיטה לענין שביעית:

וכך אומרים התוספות:

ורש"י [שאמר שהולכים בירק אחר לקיטה לענין שביעית] לא דק, וכפי שיבואר מתוך המשא ומתן דלהלן:

דבמסכת שביעית [ט א] תנן: "רבי שמעון אומר: כל הספיחים מותרים, חוץ מספיחי כרוב".

והקשה רבינו ניסים: דבפרק מקום שנהגו [פסחים נא ב] תני איפכא – שנינו להיפך: "רבי שמעון אומר: כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב!"

ותירץ רבינו ניסים, שיש לחלק, ולומר:

30. בשלחן ערוך [יורה דעה רצד ז] הביא שלש דעות בדבר: א. דין נטע רבעי נוהג אף בחוץ לארץ [כדעת הסברא השניה בתוספות כאן].

ב. יש אומרים: שאין נוהג איסור רבעי בחוץ לארץ כלל ואפילו בכרם [רמב"ם, ראה בהערה הקודמת].

ג. ויש אומרים: שבחוץ לארץ נוהג רק כרם רבעי ולא נטע רבעי [כסברא ראשונה בתוספות כאן].

31. מהרש"א

32. תוספות פסחים נא ב. אבל עיין רש"י שם.

29. בגמרא שם מדובר על ערלה, ולא על רבעי.

ונראה מדברי תוספות שדין רבעי תלוי בדין ערלה, שנאמר בתורה: "שלוש שנים יהיה לכם ערלים. ובשנה הרביעית קדש הלולים". הרי שדין רבעי הוא המשך לדין ערלה.

אך הראשונים נחלקו בשאלה האם נוהג איסור רבעי בחוץ לארץ: דעת הרמב"ם [מאכלות אסורות י טו] שבחוץ לארץ מותר לאכול מן האילן מיד לאחר שנגמרו שלשת שנות הערלה, ואין דין רבעי נוהג שם כלל.

והרמב"ם [שם] הביא שמקצת הגאונים הורו שרבעי נוהג בחוץ לארץ בכרם בלבד.

[וזהו כסברת התוספות כאן בפירושם הראשון כפי שיבואר להלן].

אמהות – שיש בו גם עלים "זקנים" משנה שעברה⁽³⁶⁾, וגם עלים צעירים שהם גדלים בשביעית, ולא ניכר לעין מה הם העלים הזקנים ["אמהות"] ומה הם הצעירים ["עלים"]. לכן חששו שמא יקח מן העלין הצעירים, שהן אסורין, שהרי גדלו בשביעית, ויאמר "מן האמהות [העלים הזקנים] לקחתי", שהן מותרות.⁽³⁷⁾

ואילו ההוא דמקום שנהגו [פסחים נא ב] דקתני: כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב שמותרים – מיירי בספיחים שגדלו בשביעית, ונלקטו בשמינית, ואליבא דרבי עקיבא שסובר שאיסור אכילת ספיחים הוא מדאורייתא.⁽³⁸⁾

דרבי עקיבא דריש [בתורת כהנים שם]: נאמר [ויקרא כה]: "הן לא נזרע, ולא נאסוף את תבואתנו".

והקשה רבי עקיבא:

וכי מאחר שכבר אמר הכתוב "לא נזרע", ולא זרעו את ג-א השדות בשביעית, מהיכן יכול להיות שהן אוספין, עד שאמרו "ולא נאסוף"?

אלא הכתוב לימד על הספיחים שגדלו מאליהן שהן אסורין אפילו לאכילה, וכל שכן לסחורה.

וסבר רבי עקיבא דספיחים אסורין באכילה בשביעית מדאורייתא, ואפילו קודם זמן הביעור.

ומכל מקום, מדאורייתא אין איסור אלא בספיחין שנלקטו בשביעית.⁽³⁹⁾

המשנה שבמסכת שביעית, והברייתא שבמסכת פסחים, אינן דנות על מקרה אחד. אלא בכל מקום מדובר על ספיחין אחרים. וכפי שיתבאר מיד:

דבמשנה ההיא, דמסכת שביעית, דקתני: כל הספיחים מותרין – מיירי [מדובר בה] בספיחים של ערב שביעית, שלא נקצרו באותה שנה, אלא נכנסו בשביעית, בעודם מחוברים לקרקע.

דכיון שגדלו רובן בשנית, הרי הם כפירות של שנית, ומותרין אף לסחורה ואף לאכילה אחר הביעור, מפני שהולכין בירק אחר רוב גידולו לענין שביעית.⁽³³⁾

חוץ מספיחי כרוב, שהם, על אף שגדלו בשישית, אסורין הם מדרבנן לסחורה כדין פירות שביעית, או אחר זמן הביעור, הרי הם אסורים אז אפילו לאכילה.⁽³⁴⁾

ומדוע אסרו את ספיחי הכרוב שגדלו בשישית ונכנסו לשביעית? [שלא כדין שאר הספיחין].

טעם הדבר הוא כדמפרשינן בירושלמי: דכל ירק, אתה יכול לעמוד עליו בין חדש שגדל בשביעית לבין ישן שגדל בשישית, מפני שהירקות שגדלו בשביעית הם קטנים [כל זמן שנשאר עדיין מירקות השישית שלא הרקיבו]⁽³⁵⁾. ולפיכך לא חששו בכל הירקות שמא יקח אדם מן החדש, האסור, ויאמר מן הישן המותר לקחתי. שהרי בכל הירקות ניכר לכל ממה לקח.

אבל ספיחי כרוב, שדרכו של הכרוב לגדל אמהות

33. וכל שכן שאין בהם איסור ספיחין.

34. מדוע התוספות לא כתבו שהם אסורים אף באכילה אפילו לפני הביעור משום "ספיחין"? יש לומר, על פי דברי מהרש"ל בפסחים [נא ב ד"ה בא"ד ונשתהו], שהתוספות רצו להעמיד את המשנה בשביעית אף כדעת חכמים הסוברים שאיסור ספיחים אינו אלא גזירה מדרבנן, ולפיכך לא גזרו עליו. [עיינן שם. וכעין זה כתב בחידושי הר"ן שם סוף ד"ה ואיכא למידק].

35. ודאי שהירקות שגדלו בשביעית יהיו גדולים בשביעית עצמה, ולפיכך ביארנו שכונת תוספות לומר, שכל זמן שנשארו ירקות מן השישית עדיין הירקות שגדלו בשביעית קטנים [ואינם גדלים לגמרי, עד לאחר שירקות השישית הרקיבו].

36. כך נראה לפרש את המילה "אמהות" לפי דברי תוספות כאן [אבל עיין במשניות מסכת פאה ג ד שהוכר שם "אמהות". ובמפרשים שם, ואין פירושיהם מתאימים עם דברי תוספות כאן].

37. עלי הכרוב החדשים נידונים כירק בפני עצמו, אפילו כאשר הם מיעוט מהכרוב, חזון איש שביעית י ג.

38. תוספות מדגישים שני דברים:

[א] מדובר שם לענין איסור ספיחין, ולא לענין איסור סחורה או אכילה אחר הביעור.

[ב] הברייתא סוברת כרבי עקיבא שספיחין אסורים מדאורייתא. מקור דברי התוספות הוא מהגמרא בפסחים נא ב, כפי הבנת רבנו תם שם. [ושלא כפירוש רש"י שם].

הגמרא פירשה את הברייתא באיסור דאורייתא, משום שאם היה מדובר באיסור דרבנן, לא היו גוזרים ואסורים את הספיחים שיצאו למוצאי שביעית [שהם אסורים משום גזירה בלבד וכדלהלן].

אך, יש לעיין, מדוע הגמרא לא העמידה את הברייתא לענין איסור סחורה, או לענין איסור אכילה לאחר הביעור, שהם איסורים דאורייתא לדברי הכל?

ויש לומר, שהגמרא שם [בסוף עמוד א] מביאה מעשה באחד התנאים שנכנס לגינה ונטל ספיחי כרוב ואכל, והסביר שהוא סובר כדעת רבי שמעון שאמר "כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב" ע"ש.

ומדברי התנא מוכח, שרבי שמעון דיבר בענין אכילה, ולא בענין איסור סחורה בלבד. ומשמע שמדובר קודם הביעור, מפני שמסופר שהוא נטל מהגינה ואכל. משמע, שעדיין היו הרבה ספיחי כרוב מחוברים, ועל כרחק היה זה לפני הביעור [על פי קושיית ריב"א פסחים נא ב בתוד"ה כל הספיחים].

39. כן משמע מהמשך דברי תוספות. וכן הבין חזון איש [אהע"ז קמח] ואילת השחר. [אבל עיין מהרש"א כאן בסוף דבריו].

ולכן דין ספיחי הכרוב, מה שגידל אמהות, העלים מהשנה השישית שהזקיננו ונעשו "אמהות", הרי היא [הן] של שביעית, ואסור לאוכלם.

ומה שלא הגיע לכדי "אמהות", הרי הוא של מוצאי שביעית, ושרי, ומותר לאכול את העלים הקטנים הצעירים, מפני שכבר הגיע הזמן ב"כדי שיעשו", ומותר לאוכלם.⁽⁴⁶⁾

ומאן דחזי לבר איניש, והרואה אדם דאכל ספיחי כרוב מן העלים למוצאי שביעית לפני שיעשו כיוצא בהן, לא אתי למיכל, לא יבוא לאכול אף משאר ספיחים לפני שיעשו כיוצא בהן:

דהא הכרוב שאני משאר ספיחין [שהרי דרכו לגדל אמהות, מה שאין כן שאר ספיחין]. ולפיכך, הכל מבינים שלא גזרינן בכרוב לאסור את העלים שגדלו בשנה השמינית שהם התיירא,⁽⁴⁷⁾ אטו איסורא, שמא יאכל מהעלים שגדלו שנה שעברה שהם עלים אסורים.

[מפני שהעלים של הכרוב שגדלו במוצאי שביעית אין להם שום שייכות לשביעית, שהרי כל עלה נחשב כירק בפני עצמו, והרי זה כירק שגדל כולו בשמינית, והוא "התיירא" גמור.

מה שאין כן בשאר ספיחין, הרי הם התחילו לגדול בשביעית, ויש להם שייכות לשביעית].

עד כאן דברי רבינו נסים גאון.

וכשיצאו למוצאי שביעית, אסור מדרבנן לאכול את כל הירקות עד בכדי שיעשו כיוצא בהן. דהיינו, עד שיעור הזמן שאילו היינו זורעים ירקות חדשים, הם היו גדלים כשיעור הירקות הללו.⁽⁴⁰⁾

וטעמו של דבר, כדי שלא יבואו ללקט את ספיחי שביעית בשביעית עצמה ולאכלם [שאו הם אסורים מדאורייתא,⁽⁴¹⁾ הואיל ונלקטו בשביעית].

אבל ספיחי כרוב, לא אסרו אותם חכמים עד בכדי שיזרעו כרוב חדש ויעשה כיוצא בו, מפני שאין הכרוב נחשב כירק אחד, אלא כל עלה ועלה הרי הוא כירק בפני עצמו, ומיד בתחילת השנה כבר גדלים עלים קטנים חדשים, והרי זה כאילו הוא עשה כיוצא בו.⁽⁴²⁾

אלא שהיה מקום לגזור בספיחי כרוב, שמא אם נתיר לאוכלם עד שלא יעשו כרוב שלם,⁽⁴³⁾ כיוצא בהן, יבואו לעשות כן אף בשאר הירקות.⁽⁴⁴⁾

ומדוע חכמים לא חששו לכך?

היות שאין כיוצא בהן, כמו ספיחי הכרוב, בשאר ירקות השדה.

כי שאר הירקות אינם מגדלים אמהות, דהיינו, אין נשארים עלים זקנים משנה שעברה שראויים לאכילה לאחר שגדלו עלים חדשים מן השנה.

לכן לא גזרינן בהם משום שאר ספיחין, דהא מינכרא מילתא, שהרי ניכר הדבר שהם שונים משאר הירקות,⁽⁴⁵⁾ [ששאר הירקות אינם מגדלים אמהות].

45. וכן פירש אילת השחר. [אבל מהרש"א הניח את דברי תוספות בקושיא].

46. אילת השחר.

ובענין ספיחין של שישית הנכנסים לשביעית כתבו תוספות לעיל שיש חשש שמא יקח מהעלים של שביעית ויאמר מן האמהות לקחתי, ואילו כאן לא חששו שמא יקח מן האמהות שגדלו בשביעית, ויאמר מן העלים שגדלו בשמינית בהיתר לקחתי. ומדוע לא חששו לכך?

מפני שבספיחים של שישית שגדלו בשישית יש לחוש שהאדם יטעה וילקוט עלים שגדלו בשביעית ואסורים מדאורייתא, ויחשוב שהם עלים של שישית, ונמצא שעובר על איסור דאורייתא.

אבל בספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית, מדאורייתא הם מותרים באכילה, שהרי נלקטו בשמינית, אלא שחכמים גזרו עליהם ואסרו אותם בכדי שיעשו, כדי שלא יבואו ללקט ולאכול בשביעית עצמה [ולא איכפת לנו אם האדם יטעה בספיחי הכרוב, שהרי אם הוא יטעה ויחשוב שהם גדלו בשמינית ובאמת הם גדלו בשביעית אין חשש שמא יבוא לאכול לעתיד לבוא בשביעית עצמה מעלים שגדלו בשביעית, שהרי לאדם עצמו נראה שהוא אוכל מעלים שגדלו בשמינית]. [אילת השחר בישוב קושיית המהרש"א].

47. "התיירא" היינו דבר שאין לו שום שייכות לאיסור שביעית. שהרי

הטעם לכך שמדאורייתא אין הספיחים אסורים אלא אם כן נלקטו בשביעית, זהו משום שנאמר בענין איסור ספיחין [לרבי עקיבא] "הן לא נזרע ולא נאסוף", מכאן שאיסור ספיחין תלוי גם באסיפה דהיינו לקיטה. חזון איש [שם].

40. אילת השחר.

41. לפיכך מוכרחים להעמיד את הברייתא כדעת רבי עקיבא שספיחים אסורים מדאורייתא. אבל לדעת חכמים שאינם אסורים אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים גזרה משום איסור דרבנן.

42. כן נראה. וכנראה שכך הבין גם אילת השחר. אבל המהרש"א הניח את דברי תוספות בקושיא.

43. כך יש לבאר לפי מה שביארנו לעיל שמן הדין כל עלה הוא נחשב הירק בפני עצמו, ומיד בתחילת שמינית נחשב העלה עצמו בכדי שיעשו.

44. חכמים אכן סוברים שגזורים בספיחי כרוב שמא יעשו כן בשאר הירקות [כמבואר בפסחים נא ב], אך רבי שמעון מתיר בספיחי כרוב. ותוספות מבארים מדוע רבי שמעון לא גזר כדרך שחכמים גזרו שם.

אבל אם היינו אומרים שהולכין בירקות אחר החנטה, היה קשה: מדוע שנינו שהאתרוג דומה לאילן לענין שביעית? הרי אף בירק הולכים אחר החנטה. אלא בהכרח, שהולכין בירק אחר רוב גידולו, ולא אחר החנטה.

מה ירק דרכו ליגדל על כל מים

אף על מים שאובין, ובשעת לקיטתו עישורו, אף אתרוג. וכו'.

והתוספות מביאים את מקור דין זה, שירק הגדל על כל מים, מתעשר כשעת לקיטתו:

טעמא דירק כשעת לקיטתו עישורו, מפרש בפרק קמא דראש השנה [יד א]: "דיגורן ויקב" כתיב גבי מעשר –

"כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב", ולכן למדים את דין כל גידולי הקרקע מדין הגורן [התבואה] והיקב [היין]:

מה גורן ויקב, מיוחדים בכך שהם גדלים על רוב מים, על ידי מי הגשמים, שהם רוב המים המשמשים להשקאה, הרי הם מתעשרין לפי דין שנה שעברה, בתבואה אחרי השנה שעברה, שבה גדל שליש גידולה, וביין אחרי השנה שעברה, שהיתה בה החנטה של הגפנים –

אף כל הדברים שגדלים על רוב מים, מתעשרין לפי השנה שבה הביאו שליש גידולם או חנטו בו.

יצאו ירקות, שגדלין על כל מים, שזקוקים הם גם

ועל פי דברי רבינו נסים גאון, התוספות חולקים על דברי רש"י, שאמר הולכין בירק אחר הלקיטה לענין שביעית –

מכל מקום, שמע מינה מתירוצו של רבינו נסים גאון, דלא אזלינן בירק בחר לקיטה לענין שביעית, אלא בחר רוב גידולים.

מדשרי, ממה שהתיר את ספיחי ששית שנכנסו לשביעית, אף על פי שהם נלקטו בשביעית. ומכאן שאין הולכין בירק אחר לקיטתו. (48)

ומבארים התוספות שלא הולכין בירק אחר החנטה:

ויש צורך לומר [לפרש], דנהי דלא אזלינן בחר לקיטה, שאמנם נכון שבירק אין הולכין אחר הלקיטה, אך מכל מקום בחר חנטה, נמי לא אזלינן.

אלא, הגדל באיסור, אסור, והגדל בהיתר, מותר [ולפיכך הולכים אחר רוב גידולו של הירק]. (49)

מה שאין כן באתרוג ושאר אילן, דאזלינן לגמרי בחר חנטה.

דאם חנט באיסור [בשביעית], אזי אפילו מה שגדל בהיתר אחר כך, בשנה השמינית, הרי הוא אסור [בסחורה ובאכילה לאחר הביעור].

והשתא – מעתה שאמרנו, שהולכין בירק אחר רוב גידולו ולא אחר החנטה, מובן שהאתרוג לענין שביעית, שוה דינו לדין האילן, שהולכין בו אחר החנטה, ואינו דומה בזה לירק.

דאי הוה כירק, הוה אזלינן בחר רוב גידול.

ויש לומר: לפי חכמים, איסור ספיחין אינו מן התורה, אלא הוא גזירת חכמים בגלל פירות שביעית, כדי שלא יזרע אדם בשביעית ויאמר שפירות השדה גדלו מאליהם. ולכן, לדבריהם, דינם של הספיחים הוא כדין פירות שביעית, שהולכים בהם אחר רוב הגידול. אבל לרבי עקיבא איסור הספיחים בשביעית הוא מן התורה, והוא איסור חדש הנפרד מקדושת השביעית של הפירות, ולכן לגבי איסור זה הולכים גם אחר הלקיטה, ולא רק אחר רוב הגידול. וטעמו של דבר, משום שנאמר בענין איסור הספיחין: "הן לא נזרע ולא נאסוף", ומכאן שאיסור ספיחין תלוי גם ב"אסיפה", דהיינו הלקיטה.

ולכן, את המשנה במסכת שביעית, שהיא לפי חכמים, מסביר אותה רב נסים גאון לשיטתם, שהולכים אחר רוב הגידול. אבל לעומת זאת, את הברייתא במסכת פסחים, שהיא לפי רבי עקיבא, מסביר אותה רב נסים גאון לשיטתו של רבי עקיבא, שהולכים לגבי איסור ספיחים גם לפי הלקיטה.

ולכן, לגבי הלכות קדושת שביעית, כמו לענין איסור סחורה, ולענין איסור אכילה לאחר הביעור, אין הולכין בירק אחר הלקיטה. אבל לענין איסור ספיחין, אין לאסור את הספיחים אלא אם כן נלקטו בשביעית עצמה.

מתחילת גידול העלה ועד לקיטתו הכל היה בשמינית. והעלה נחשב כירק שלם, ואם כן אין לו שייכות לאיסורא של שביעית כלל.

48. מדוע תוספות לא הוכיחו מעצם המשנה בשביעית [ששנינו שהספיחים שנכנסו לשביעית מותרים] שלא כדברי רש"י. והוצרכו לדברי רב נסים גאון?

היינו משום שלולא ראייתו של רב נסים גאון, יתכן שהיינו מפרשים את המשנה בשביעית בספיחים של שביעית שיצאו לשמינית. אבל רב נסים גאון הוכיח מכח הסתירה שהביא, שהמשנה בשביעית מדברת בספיחי ששית שנכנסו לשביעית. [ועיין חידושי הר"ן פסחים נא ב. שפירש שישב את הסתירה הנ"ל לפי שיטת רש"י שם ופירש שמדובר בענין קנית ספיחים בשביעית עצמה. עיין שם].

49. לפי מה שביארנו בדברי התוספות לעיל, ספיחים של שביעית שנלקטו במוצאי שביעית אינם אסורים מדאורייתא מפני שלקיטתם היתה בשמינית. [ראה לעיל הערה 39]. וקשה: שהרי כאן כתבו תוספות שאין הולכים בירק אחר הלקיטה לשביעית! [וכן הקשה מהרש"א].

ולאתה משהו אותו לדין **שביעית דבנות שוח**, שהוא מדאורייתא!?

כלומר, איך אתה יכול להשוות את דין המעשר בשאר אילנות, שהוא מדרבנן, לדין שביעית, שנהגת אף בפירות שאינם דגן תירוש ויצהר. מדאורייתא!?

ומכאן מוכח, ששביעית נהגת מדאורייתא אף בשאר מיני הצומח, ולא בדגן תירוש ויצהר בלבד.

ואף על פי שאפשר לדרוח [את הראיה], ששם מדובר דוקא בבנות שוח שהן פירות האילן ולא ירקות.

בכל זאת נראה שהוא הדין אף בירקות, דהו דאורייתא, מסתמא, ככל דבר שהוא מאכל אדם.

כדתנן במסכת שביעית [ז א]: כלל גדול אמרו בשביעית: כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה, יש לו שביעית.

ולא הזכיר שם שיש מאכל אדם שלא נהג בו דין שביעית מן התורה.

ולפי זה יש לפרש, שהכי קאמר, שכך בא הכתוב לומר:

מה גורן ויקב מיוחדים בכך שהם שגדלין על רוב מים, ואזלינן בתר שנה שעברה [שחנטו בה, או שהביאו שלישי גידולן] לגבי שביעית –

אף כל הדברים הגדלים על רוב מים, הולכין בהם אחר שנה שעברה. ויצאו ירקות, הגדלים על כל מים.

[והתנא במסכת ראש השנה למד מדין שביעית דאורייתא לדין מעשר ירק דרבנן].

והתוספות מקשים על פירוש ר"י ממשנת "אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים".

וקשה: דהרי אתרוג הוא דבר שגדל על כל מים [שזוקק להשקאת מים שאובין] כדאיתא בשמעתין, כמבואר בסוגייתנו.

ואפילו הכי אמרינן, שהוא שוה לאילן לענין שביעית לילך בתר חנטה.

להשקאה של מים שאובין, שאין הם מתעשרים כדין השנה שעברה, שהביאו בה שלישי גידולן, אלא כשנה שנלקטו בה.

שיטת רש"י⁽⁵⁰⁾ ותוספות היא, שמדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבים במעשר, ולא מינים אחרים.

ולפי זה קשה: איך יתכן לומר שהפסוק בא ללמד שירקות מתעשרים כפי רוב גידולם או כשעת לקיטתם? והרי מדאורייתא, ירקות פטורים מן המעשר!

וכדי לתרץ קושיא זו אומרים התוספות:

ואף על גב דמעשר ירק הוא מדרבנן, ואם כן, יש לשאול: היאך עושה "בנין אב" מדבר שהוא מדרבנן? איך התנא דורש את הפסוק לענין דבר דרבנן?

תשובתך: אמנם אין זו דרשה גמורה, וחכמים הם שאמרו ירק חייב במעשר, והולכין בו אחר הלקיטה. אלא **אסמכיה רבנן אקרא**, חכמים הסמיכו [השעינו] את דבריהם על לשון הכתוב **כדפירש בקונטרס [ד"ה מפני].**

ואילו ר"י פירש אחרת:

אם הכתוב אינו ענין, אין בו צורך ללמד על מעשר ירק [שהרי מדאורייתא אין מעשר בירק כלל], תנהו ענין, הוא בא ללמד דבר אחר, דהיינו לשביעית, לומר שדין שביעית נהג בירק מן התורה.

דעיקר הדרשא [כדגן מן הגורן] אתיא באה ללמדנו על שביעית לענין ירק, שהולכים בו אחר הלקיטה [וירק שנלקט בשביעית, הרי הוא קדוש בקדושת שביעית].

והתוספות מוכיחים ששביעית נהגת בירקות מן התורה:

דשביעית הוי דאורייתא, בין בירק בין באילנות, כדאמרינן במסכת ראש השנה [טו ב עיין שם] –

יש לקיש הוה את דין מעשר חרובין לדין שביעית של בנות שוח [מין תאנים].

ותמה עליו רבי אבא הכהן: **אמינא [אמרת] לך דין במעשר חרובין, שהוא דרבנן [שהרי מדאורייתא אין חיוב מעשרות אלא בדגן ותירוש ויצהר], ואמרת לי,**

ורש"י פירש שאם הוא היה כירק היינו הולכין בו אחר הלקיטה, משמע מדבריו שלענין איסור סחורה, ואכילה לאחר הביעור, הולכים בירק אחר הלקיטה.

50. ראש השנה יג ב ד"ה מנא הני מילי. ויש חולקים, עיין מנחת חינוך מצוה שצוה. ומכל מקום הכל מודים שמעשר ירקות אינו אלא מדרבנן. [ונחלקו לענין פירות האילן שאינם דגן תירוש ויצהר].

ואולם, ספיחין של שישית שנכנסו לשביעית, אף על פי שנלקטו בשביעית, אין לאסור אותם משום ספיחין, משום שודאי הולכין גם אחר גידולן, ומאחר שהם גדלו בשישית אין הם נקראים גידולי שביעית. [אלא שיש תנאי נוסף שלקיטתם תהיה בשביעית]. חזון איש. [אהע"ז סימן קמח].

[ואין ליישב את דברי רש"י שהולכין בירק אחר הלקיטה, ולומר שרש"י דיבר לענין איסור ספיחין, מפני שמשנתנו מדברת על אתרוג, ובאתרוג לא שייך איסור ספיחין, שהרי אין איסור ספיחין נהג באילן.

לענין כלאים, שדין האתרוג כדין האילן, ואם נטעו אותו בכרם אינו עובר על "כלאים בכרם"?

והיה ראוי ליחשב דאתרוג שוה לאילן בארבע דרכים! [שלשה שנמנו במשנה, ולדין כלאים].

מתרצים תוספות: ויש לומר, התנא לא תני [שנה] אלא דרכים דשוה לאילן לילך בתר חנטה, ושוה לירק לילך בתר לקיטה.

ולא שנה כאן דינים אחרים, שאינם מענין חנטה ולקיטה.

והתוספות מקשים קושיא נוספת:

ואם תאמר: אמאי לא חשיב, מדוע התנא לא מונה שהאתרוג שוה לירק בשני דרכים:

דרך אחד שהוזכר במשנה [שבשעת לקיטתו עישורו].

ודרך שני – כגון לענין מצות פיאה:

דלא מיחייב אתרוג בפיאה, משום שאין לקיטתו כאחד. שאין כל האתרוגים הגדלים באילן בשלים בבת אחת, ולכן מלקטים היום מעט ומחר מעט. (55)

דלענין חיוב פיאה, בענין [צריך] שתהיה לקיטתו כאחד. (56)

ומהאי טעמא, ומטעם זה ממעטינן תאינה מחיוב פיאה בפרק כלל גדול [שבת סח א], ובפרק מקום שנהגו [פסחים נו ב].

ומכאן מוכח, שגם אתרוג פטור מן הפיאה מפני שאין לקיטתו כאחד. (57)

ואף בירק נמי, אין פיאה מתנהגת [נוהגת בו], היות דירק אינו בכלל "דבר המתקיים", ולכן הוא פטור מפיאה, כדאיתא התם [כמבאור במסכת שבת ומסכת פסחים שם].

וכיון שאתרוג שוה לירק לענין פיאה, שפיאה נוהגת

והרי לדעת ר"י הדרשה של "גורן ויקב" נאמרה לענין שביעית, ומאחר שהאתרוג גדל על כל מים מדוע הולכין בו אחר החנטה לענין שביעית?

והתוספות מתרצים שני תירוצים:

א. ושמא יש לומר: דהא דאזלינן ביה בתר חנטה, כל אשר אמרנו שהולכין באתרוג אחר החנטה לשביעית, היינו דוקא לחומרא, כגון: אם חנט בשביעית ונלקט בשמינית, מחמירים עליו⁽⁵¹⁾ כאילן, שנוהגת בו שביעית.

אבל אם חנט בשישית, ונלקט בשביעית, אין הולכין בו אחר החנטה, אלא נוהגים בו דיני שביעית, כירק. (52)

ב. אי נמי יש לומר: לעולם הולכין באתרוג אחר החנטה אפילו להקל, ואף על גב דאתרוג גדל על כל מים, אין לנו לחלקו מדין שאר האילנות לענין שביעית.

וטעם הדבר: כיון דלענין ערלה ורבעי לא חילקתו תורה משאר האילנות, (53) מסתבר שאף לענין שביעית התורה לא התכוונה לחלק את דין האתרוג מדין שאר האילנות.

והדרשה ד"גורן ויקב" – לירקות אתא. באה ללמד על הירקות בלבד, שהולכים בהן אחר הלקיטה, ולא לאתרוג [שמסתבר להשוותו לאילן, כשם שמצאנו בערלה ורבעי]. (54)

ואף על פי שלענין שביעית דאורייתא, הולכין באתרוג אחר החנטה, מכל מקום, לענין מעשר, שהוא דרבנן, תקנו חכמים שאחר לקיטתו עישורו, הואיל וגדל על כל מים כירק.

עד כאן דנו התוספות בדין שביעית באתרוג.

ועתה הם מבררים מדוע לא שנו במשנה דרכים נוספות שהאתרוג שוה לאילן ולירק:

מקשים תוספות: ואם תאמר, אמאי לא חשיב, מדוע התנא לא מונה דרך נוספת שהאתרוג שוה לאילן,

51. [כנראה זו חומרא מדרבנן].

52. ואף על פי שספיחין שגדלו בשישית ונכנסו לשביעית מותרים, היינו דוקא אם גדלו [רוב גידולם] בשישית, אבל כאן מדובר באתרוג שחנט בשישית, וגידולו היה בשביעית. מהרש"א.

הקשה המהרש"א: מדוע שנינו אתרוג שוה לאילן לענין שביעית? הרי בחנט בשישית ונלקט בשביעית הוא שוה לירק לחומרא. וכנ"ל! ותירץ: המשנה מונה רק את הדרכים שהאתרוג שוה לירק לענין שהולכין בו אחר הלקיטה, ואילו כאן הגדל באיסור אסור, והגדל בהיתר מותר. [והולכים אחר רוב הגידול].

53. [שנאמר בענין ערלה [ויקרא יט כג]: "ונטעתם כל" עץ מאכל".

משמע שכל האילנות בכלל האיסור].

54. זה שלא כדברי רש"י כאן. עיין בהערות על הגמרא, הערה 22.

55. כך פירש הרע"ב [פאה א ד] לענין תאנה שפטורה מפאה מפני שאין לקיטתה כאחד.

56. פאה א ד.

57. הרשב"א והריטב"א במסכת ראש השנה יד ב כתבו שאתרוג חייב בפאה. עיין שם. וכאן נראה מדבריהם שהם מסופקים בזה. [וראה הערת המהדיר על הריטב"א הערה 131].

הצביה, שהיא מין חיה, ואין הוא מתייחס לאביו כלל. או שהוא מתייחס אף לאביו, שהוא מין בהמה. ונוהגים בו דיני חיה ובהמה כאחת.

[ג] הוא בריה בפני עצמה, שלא הכריעו בה חכמים אם היא מין חיה או מין בהמה.

והקשה ה"ר אליעזר: לדעת מאן דאמר "כוי בריה בפני עצמו הוא", מאי איריא משום דמספקא לן, מדוע הוצרכו חכמים לומר שמשום הספק אסור להרביע את הכוי עם חיה ועם בהמה?

הרי אפילו אם ידענן [היינו יודעים] דכוי חיה היא, גם לא מרביעין עליה חיה אחרת!

וראיה לדבר: דהרי אין מרביעין איל על צב, משום שהם שני מיני חיות [וכיוצא בזה אפילו אם היינו יודעים שהכוי הוא מין חיה, היה אסור להרביעו עם כל חיה אחרת]!⁽⁶¹⁾

ומתרצים תוספות: ויש לומר, שאכן לפי מאן דאמר זה, אין מרביעים על הכוי שום בעל חי אחר, אלא רק כוי.

וזה שאמרנו כאן, שלענין הרבעה אנו אוסרים אותו מכח הספק אם הוא חיה או בהמה, צריך לומר, דאתיא המשנה [בביכורים ב ח] האוסרת להרביע את הכוי מחמת הספק, נשנתה כדעת מאן דאמר "כוי – זה הבא מן התייש ומן הצביה".

ואין לנו ספק שאסור להרביעו עם חיה אחרת, וכל מה דמספקא לן הוא רק אי חוששין גם לזרע האב, שאנו מסופקים אם זרע האב משפיע על דין בנו [בבעלי חיים], או לא.

דאי הוה אמר התנא דאין חוששין לזרע האב, אזי היה ברור לנו שדין הכוי הוא כדין אמו הצביה, ולפיכך היינו מרביעין עליה, על נקבת הכוי, צבי [שהרי הם מין אחד, ומותרים זה בזה]. ואם חוששים לזרע האב, יש לחשוש שהוא תיש, והוא אסור בצביה.

ואשה בפחות משה פרוטה לא מקניא נפשה.

פירש בקונטרס, שאין האשה נקנית בפחות משה

באילן, ואינה נוהגת באתרוג ובירק, קשה: מדוע לא שנינו שהאתרוג שוה לירק לענין פיאה?⁽⁵⁸⁾

ויש לומר, כיון דאיכא אילנות טובא, שיש הרבה אילנות שאין חיביבין בפיאה, היות ואין לקיטתן כאחת, אלא רק האילנות שלקיטתן כאחת, כגון: האוג והחרובים, השנויים במסכת פיאה [א ה], לכן לא שייך למיתני שהאתרוג שוה לירק לענין פיאה.

שהרי הפטור מפיאה נוהג אף בהרבה מיני אילנות, ואינו דין מיוחד בירק.

והתוספות מוסיפים, שעל ידי תירוץ זה נוכל לתרץ גם שאלה אחרת:

מצות ביכורים אינה נוהגת בירקות, ואף באתרוג אין היא נוהגת. ומדוע לא שנינו שהאתרוג שוה לירק לענין ביכורים?⁽⁵⁹⁾

ומהאי טעמא נמי, מטעם זה גם לא קאמר התנא שאתרוג שוה לירק לענין ביכורים.

דכיון שאין ביכורים אלא משבעה מינין, כדאיתא בספרי, אם כן האתרוג שוה נמי לשאר אילנות, ולא לירק בלבד.

לא לחיה ולא לבהמה.

[כוי יש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה].

פירוש: לענין הרבעה, הכוי אינו שוה לא לחיה ולא לבהמה.

ולכן אסור להרביעו עמהם, משום דמספקא לן, שאנו מסופקים אי מין חיה הוא, אי מין בהמה הוא.

במסכת חולין [עט ב – פ א] נאמרו שלש דעות שהן ארבע אפשרויות, מה הוא הכוי שדיברו בו חכמים:

[א] איל הבר. והוא ודאי חיה.⁽⁶⁰⁾

[ב] הוא נולד מן התייש [עז זכר, שהוא בהמה] שבא על הצביה [שהיא חיה].

והסתפקו בו חכמים, האם הוא מתייחס רק לאמו,

התנא לא אמר שאתרוג שוה לירק לענין ביכורים. אך תוספות כתבו כאן תירוץ טוב יותר. מהרש"א.

60. תוספות חולין פ א. ועיין משנה ראשונה בכורים ב ח.

61. הקשה המהרש"א: מנין לתוספות שהטעם לכך שאסור להרביעו עם חיה ובהמה, היינו משום שאנו מסופקים אם הוא חיה או בהמה? אפשר לומר שאפילו אם היה ברור לנו שהוא חיה או בהמה היה

58. לפי מה שפירשו תוספות שהתנא אינו מונה אלא את הדרכים ששוה לאילן לענין חנטה, ולירק לענין לקיטה, מובן שמטעם זה התנא לא אמר שהאתרוג שוה לירק לענין פאה. וכן העיר הרש"ש. ובאמת תוספות והראשונים במסכת ראש השנה יד ב תירצו כן. ועיין בהערה הבאה.

59. לפי מה שפירשו תוספות שהתנא אינו מונה אלא את הדרכים ששוה לאילן לענין חנטה, ולירק לענין לקיטה, יש לומר שמטעם זה